

CZELNY (71) ai

[*FalZioł* cf 1. CELNY]

e jasne.

comp i sup (53 + 7) -czelniejszy (60). *sup* nã- (5) *BielKron*, *LeovPrzep* (2), *ModrzBaz*, *SkarŻyw*, nãj- (2) *GórnDworz*, *PaprPan*.

sg m N czelniejszy (5). ◊ *G* nãczelniejsz(e)go (1). ◊ *A* czelny, czelniejszy, nãczelniejszy (4), nãczelniejsz(e)go (1). ◊ *I* czelniejszym, nãczelniejszym (2). ◊ *f N* czelniejszã, nãjczelniejszã (2), czeln(a) (1). ◊ *G* czelniejsz(e)j (1). ◊ *A* czelnã (1). ◊ *n N* czelniejsz(e) (1). ◊ *G* czelniejsz(e)go (2). ◊ *A* czelniejsz(e) (1). ◊ *pl N m pers* czelni, czelniejszy (11). *subst* czelniejsz(e) (3). ◊ *G* czelnych, czelniejszych (15). ◊ *D* czelniejszym, nãczelniejszym (3). ◊ *A m pers* czelniejsz(e) (5) *Leop* (2), *RejPos*, *ModrzBaz*, *PowodPr*, czelniejszych (1) *BibRadz*. *subst* czeln(e), czelniejsz(e) (4). ◊ *I m* czelnymi, czelniejszymi (3). ◊ *L* czelnych, czelniejszych (4).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde XVI – XVIII w.*

Przymiotnik od „czoło” (71) :

1. *Znajdujący się na czole* (1) :

Wyrażenie: »ozdoba czelna« (1): *Frontale, est ornamentum frontis, praecipue in equis et elephantis* – Nączelnik. Ozdoba czelna. *Calep* 436a.

2. *Przedni, wybitny, wyborny, znakomity, doskonały; główny; princeps* *Vulg*, *PolAnt*; *optimas, principalis, pri- mus* *Vulg*; *optimus* *PolAnt* (70) : Thak iako niektore poŝpolithe ŝkargy sthrony Rzemieŝla Rzeźniczego v nas w Sliãsku bely, thudzisz theŝz w czelnieiŝlich Miaŝtach iako we Wrocławyvv, Legniczy, Swidniczi, w Brzegu, w Niŝie y indzie. *ListRzeź w.* 3; *ForCnR* B; hy pothem przisli thakiesz czo czelnyeyschi kupczi mohylowsczi *ZapWar* 1537 nr 2494; Y owiŝsem o czelnych rzeczach nãlŝfey wyãry. *KromRozm* I G2, O2v; *KrowObr* Qq4; Ten Zołtarz nãpifał Dawid Swięty Krol y Prorok czelnieiŝly *Leop* AAa, 1.Par 12/9, *Ps* 50/14, *Dan* 5/23; ále ná proŝbę krola Alfonŝã muŝiał wziãć/ po ktorego przyŝlał okręty áby co z nãczelnieiŝlym ludem ŝwoim przyŝplynãł do Apuliey *BielKron* 252v; Ma w ŝobie miãłtã czelne á bogãte ná wyŝpãch y ochędoŝne *BielKron* 286; A potym niŝ ŝie mŝza ŝkoñczyłã/ ŝzli czelnieiŝly rycerŝcy pãnowie ku krolowi *BielKron* 330, 112v, 267v, 271v, 273v [2 r.], 287, 329; *OrzQuin* Z4; ábowiem ze krwiã y duch ŝywotny wychodzi/ á mdlã ŝye wñetrzne ŝprãwy członkow czelnych/ y ŝywot ŝye tym kroci. *SienLek* 33v; Ale lepiej by im ARyŝtoteleŝã Mędrã nãczelnieiŝzego/ o wŝyŝtkich rzeczãch przyrodzeniu mãdrze vczãcego/ ŝluchãć *LeovPrzep* a2v, E [2 r.], G; *RejAp* 201; *GórnDworz* K6; *RejPos* 9; *BudBib* 1.Reg 15/21; Nãpifałã wnet liŝty/ do czelnieiŝzey rãdy. *HistHel* Dv, D2; ielŝizeć tēz vkaŝe potym wodã wagã ná czele/ kędy byŝ miał wołã Groblã czelnã poŝtãwić przy namniēy trzy łokcie á mniēy nic. *Strum* D2; Piaŝty/ grãniczne pãny/ wŝytki opuŝciłi/ A Poŝly do Frãnciey s chęciã wyprãwili. S ktorych czelnieiŝze mieiŝce miał Adam Konãrŝki *StryjWjaz* A3v; *CzechRozm* *, **2 ŝp; Chybiłã rychłõ wroŝzkã/ bãrzo nas ŝkukłano/ Lud mu co nãyczelnieiŝly w niewolã zãbrano. *PaprPan* Hh3v; Oligãrchiã zowã/ gdy kilka pewnych á czelnieiŝlych oney Ziemie ofob Pãñŝtwo rãdã [Oligarchiam administrationem paucorum] *ModrzBaz* 3v; Przetoŝ y tãkowego złego wzruŝlenia ŝerdecznego/ czelnieiŝzi Pãnowie powŝciãgãć máiã [Ergo et commotiones animi pravae viris principibus comprimendae sunt] *ModrzBaz* 27, 3v, 13, 17, 24 [2

r.], 26 (15); Kámięń od rzemiełnikow niedbálych wzgardzony Ná kąć czelny iełt włożony. *KochPs* 178; *GórnTroas* 41; iż Ludfka ziemiá z miáłtem Ieruzálem y z kościołem/ była czelnieyfsza część oney kráiny *WujNT* 299; *PowodPr* 29; *KlonFlis* A3.

W charakterystycznych połączeniach: czelny (-a, -e) bydło, część, członek, duch, grobla, kąć, Kozak, kupiec, lud (3), ludzie (4), mędrzec, miasto (miasteczko) (6), miejsce (2), osoba (6), pan (9), poeta, prorok, pych, rada, rzecz (6), stan, urząd; co (na)czelniejszy (6).

Wyrażenie: »czelniejsze przodkowanie« (1): Abowim z tym kościołem/ dla czelneyeyszego przodkowánia yego/ musi łye zgádzáć wśfelki kołcyoł/ tho yełt wśyfłtycy wyerni *KromRozm III* Ov.

Szereg: »przedniejszy i czelniejszy« (1): Bo łtárádawná między themi wśyfłtkiemi krolełtwy/ Azor przedneyeysze á czelneyeysze było [*principatum tenebat*]. *Leop Ios* 11/10.

a. *W funkcji rzeczownika (11):* Przeto wedle tego dówodu/ rozmyśláy iako pán Iezus łiedzi na niłkiém miełtzu/ nie między czelnymi. *OpecŻyw* 40v; *MiechGlab* 34; Ale dał Pan Bog w łerce moie/ y zgromádziłem co czelneyeysze [*optimates*]/ y vrzędniki/ y lud obecny *Leop 2.Esdr* 7/5; Wdzień iego zumieią łie naypodleyeyszy z ludu/ á co czelneyeysze [*primos*] ogárnie łtrách. *Leop Iob* 18/20; Tąż niezgodá y nienawilciá y ini czelneyeyszy łámi między łobá czynili *BielKron* 179v; *ModrzBaz* 115.

czelniejszy czego (1): A vpátrzył początek łobie/ bo tám cześ zakonodawce nákrzyta/ á przyłzedł zczelneyeyszymi ludu [*cum principibus populi*]/ łpráwiedliwość Iehowy czynińc będzie *BudBib Deut* 33/21.

czelniejszy z kogo, z czego (2): cífnáł łie do tego czelneyeyszy z dworzan káždy *GórnDworz* B7v; Lecz Arcykáplani y Doktorowie y czelneyeyszy z ludu [*principes plebis*] łzukáli go łtrácić *WujNT Luc* 19/47.

(na)czelniejszy między kim (2): Ze przyzwáł Iozue wśyżthkich Izráelczykow/ łtárszych ich á czelneyeyszych między nimi/ łędziow y przełožonych ich [*seniores eius et duces principes, et iudices eius*] *BibRadz Ios* 23/2; bo P. naczelneyeyszego między Apołtoły/ y wielkością wiáry y záłługá cnoty nawiełtšzego/ kšiążę nád pierwšzymi Piotrá do Rzymu/ iáko przeciw połpolitey narodu ludzkiego zgubie/ połłáć raczył *SkarŻyw* 361.

W charakterystycznym połączeniu: co czelniejszy (2).

3. [Frontalny, od czoła:

Wyrażenie: »potkanie czelne«: Litwá teź łmiele y męźnie pierwše naiázdy y potkánie czelne Polakom wytrzymáłá. *StryjKron* 361 (*Linde*).]

Synonimy: 2. celny, cześny, dostojny, godny, przedni, wyborny, zacny, znaczny; a. przełožony, starszy.

Cf **DWOCZELNY**